

Joukkoviestinnän merkityksettömyys elämänmenossa

Joke Hermesin haastattelu

Joke Hermes toimii tiedotusopin lehtorina Amsterdamin yliopistossa. Hänen parin vuoden takainen, naistenlehtien lukemista käsittelevä väitöskirjansa ilmestyi viime keväänä (Reading women's magazines. An analysis of everyday media use. Polity Press, Cambridge UK, 1995).

Vuosien turhautuminen alentuvaan päähäntaputteluun, jolla populaarikulttuurin tutkijat — niin feministiset kuin muut — ovat tavanneet kuitata ns. naisten genret ja niiden yleisön, sai Joke Hermesin tarttumaan yhteen erityisen vaiettuun ja vähäteltyyn lajityyppiin, naistenlehtiin. Väitöskirjassaan hän halusi yläpuolelle asettuvan kritiikin ja huolenpidon sijasta päästää ääneen lukijat itse.

Lukijoiden — naisten ja miesten — kertomukset naistenlehtien lukemisestaan nostivat esiin jotakin, mikä on jäänyt akateemisen holhouksen varjoon: ihmiset mukauttavat joukkoviestinnän arkisen elämänmenonsa rutiineihin. Huomio johti Hermesin yleisempään päätelmään, että tutkimuksessa tuijotetaan populaarikulttuurin merkityksiin ja merkitykseen aivan liikaa. Hän puhuu 'merkityksellisyyden harhasta', jota pönkittävät tehokkaasti tekstin ylikorostunut asema ja keskittyminen faniuteen.

Mitä tämä 'harha' oikeastaan pitää sisällään?

Merkityksellisyyden harha liittyy siihen etukäteiseen oletukseen, että joukkoviestinnän teksteillä olisi käyttäjilleen aina suuri merkitys. Tutkijoilla on ollut taipumus nostaa esiin yhtäältä omia tulkintojaan ja toisaalta asianharrastajien, fanien värikkäitä luonnehdintoja. Tämä on synnyttänyt vaikutelman, että kaikki lukijat ja katsojat tulkitisivat populaareja tekstejä jatkuvasti ja innokkaasti, kun nimenomaan näin ei ole asiantuntijalaita. Suuri osa joukkoviestinnän käytöstä on rutiininomaista ja vailla erityisempää merkitystä.

Tietysti merkityksen erittely on osa kulttuuritutkimuksen kenttää. Sitäpaitsi jos haluaa osoittaa, että tietty joukkoviestinnän alue ansaitsee tulla tutkituksi, on aika vaikea perustella sitä sanomalla, että 'eihän sillä kukaan paljon mitään tee' tai 'eihän se ole ihmisille tärkeää'. Kohteelle on annettava tietty status. Ja tietysti on myös tekstejä, joilla todella on erityisasema, joten tällainen puhe ei ole aivan tuulesta temmattua. Populaarikulttuurin tutkimuksen merkitystä korostavaan retoriikkaan on kuitenkin sisällytetty kaikki populaarikulttuuri, kaikki arkipäiväinen joukkoviestinnän käyttö. Ongelma vain on, että jälkimmäisen erityistä merkityksellisyyttä ei voi viedä loputtoman pitkälle. Jo intuitio sanoo, että 'nyt tämä menee liiallisuusiin, tällä ei ole mitään tekemistä eletyn todellisuuden kanssa'. Ennemmin tai myöhemmin tällaiselle puheelle tuleekin seinä vastaan.

Merkityksellisyyden harhaan perustuu myös pyrkimys korottaa populaarikulttuuri

lähes korkeakulttuurin tasolle, kohdella sitä syvästi merkityksellisenä — ikään kuin puuttaisiin taideteoksista. Esimerkiksi Paul Willisin uudessa kirjassa *Common Culture* tämä pyrkimys on hyvin selvä. Hän vaatii, että populaarikulttuurin käyttöä tulee arvostaa aivan yhtä lailla kuin korkeakulttuurin ja tutkia sitä aivan samalla tavalla. Ymmärrän ajatuksen taustalla olevan logiikan, mutta minusta populaarikulttuuria pitää tarkastella sen omilla ehdoilla. Minusta siitä on tullut akateeminen oppiala, jolla on riittävästi omaa statusta ilman erityistä ylevöittämistä.

Oletus populaarien tekstien merkityksellisyydestä yleisölle sai Hermesin odottamaan paljon omilta haastatteluiltaan. Mutta lukijoilla ei ollutkaan juuri sanottavaa naistenlehdistä.

Haastatteluaineistoni oli pettymys sikäli, että se sisälsi niin vähän tietoa siitä, miten naistenlehtiä käytetään. En ollut pettynyt haastatteliini, he olivat ystävällisiä ja innokkaita, tekivät parhaansa kertoakseen mitä olettivat minun haluavan kuulla. Heillä vain ei ollut kovin paljon sanottavaa naistenlehdistä. Veikin aikansa, että pääsin tämän 'tiedonpuutteen' yli ja pystyin näkemään, ettei kyse ollut väärästä haastattelutekniikasta tai siitä että olisin saanut enemmän irti haastatteleamalla useampia ihmisiä tai erilaisia ihmisiä. Tajusin, ettei kyse ollut vahingosta tai huonosta tuurista vaan naistenlehtien lukemisesta itsestään, sen arkipäiväisestä luonteesta. Tämän jälkeen kävi ymmärrettäväksi, ettei lukijoilla voinutkaan olla siitä kovin paljon kerrottavaa.

Ehdotat, että tutkimuksen tulisi merkitysten sijasta kohdistaa huomionsa siihen, miten merkityksetöntä suuri osa joukkoviestinnän käytöstä on. Mitä oikein tarkoitat?

Minusta me populaarikulttuurin tutkijat olemme ladanneet aivan liikaa merkitykseen, olemme yrittäneet löytää liikaa selityksiä asioille, jotka ovat arkisia tapoja. Se miten naistenlehtiä luetaan, miten televisiota katsotaan, on erottamattomasti kietoutunut arkipäivän rutiineihin. Molemmista on tullut niin vakiintunut osa elämäämme, ettei niiden asemaa juuri kysellä. Naistenlehdet ovat niin itsestäänselviä, ettei niitä juuri edes huomata. Ne ovatkin hyvä esimerkki siitä, miten me luemme tai katsomme ja sitten unohdamme mitä olemme lukeneet tai katsoneet. Ehdotankin, että luopuisimme merkityksellisyyden ylikorostamisesta ja katsoisimme mitä silloin tapahtuu.

Esimerkiksi sanomalehtien lukeminen on ainakin lähemmin tarkastellen aivan yhtä merkityksetöntä kuin naistenlehtien. Se vain on raskautettu kansalaisuuden ja demokraattisten arvojen ideologialla. On hyvin vaikea sanoa 'no, en minä juuri koskaan lue sanomalehtiä' tai 'en minä muista oikeastaan mitään mitä lehdestä luin'. Mutta juuri näin ihmiset toimivat. Ei sanomalehtiä lueta yksittäisinä teksteinä, ne silmäilään läpi. Urheilusivut saattavat olla poikkeus; monet niiden lukijoista ovat itse asiassa urheilufaneja, joiden kuuluu olla perillä kuka voitti minkäkin matsin ja kuka teki maalit. Mutta enimmäkseen sanomalehtien lukeminen ei poikkea naistenlehtien lukemisesta.

Mieleeni tulee lainaus eräästä uutisten vastaanottoa käsittelevästä tutkimuksesta täällä Amsterdamin yliopiston tiedotusopin laitoksella. Siinä yksi haastateltava toteaa jotakin tyyliin 'en voi mitään sille mutta en oikein pysy ajan tasalla sotieni kanssa'. Minun sotieni! Tämä lausahdus havainnollistaa hyvin yhtäältä sitä, miten uutiset mielletään historiattomista ja taustattomista tapahtumista kertovaksi lajityypiksi. Toisaalta se tuo esiin, että uutisiin — aivan samalla tavalla kuin naistenlehtiin — paneudutaan vä-

lillä enemmän välillä vähemmän. Joskus ihmiset harrastuvat jostakin aiheesta ja löytävät aikaa perehtyä siihen. Useimmiten he eivät kuitenkaan pysty seuraavana päivänä sanomaan, mistä uutisissa tarkemmin ottaen oli puhe. Muistetaan kyllä että 'politiikkoja siellä täytyi olla', tunnetaanhan lajityypin muotokaa-va ja säännöt niin hyvin. Kulloistenkin aiheiden muistaminen on sitten jo paljon vaikeampaa.

Joke Hermes

Puhut kuitenkin tulkinnallisista repertuaareista, joiden avulla lukijat tekevät naistenlehdet merkityksellisiksi. Eikö tässä ole selvä ristiriita?

Kun puhun naistenlehtien lukemisen merkityksettömyydestä, se voidaan ymmärtää niin, että lukijat olisivat pysytelleet täysin vaiti naistenlehdistä. Näin ei tietenkään ollut. Tarkoitin sitä, että he eivät esittäneet maallikkoteorioita tai antaneet selityksiä, he eivät kertoneet tarinoita eivätkä vitsejä. Ja tämä poikkesi todella rajusti siitä, miten esimerkiksi haastatteleman romanttisten kertomusten lukijat suhtautuvat omaan genreensä. On asioita, joita he vihaavat tai rakastavat, heillä on kaiken maailman sääntöjä ja tekniikoita, joilla selvittää, mitkä ovat hyviä ja mitkä kaameita juttuja, mitä ei kannata lukea. Mitään sinne päinkään ei noussut esiin naistenlehtien osalta. Niiden lukijat kertoivat minulle oikeastaan vain, että he pitivät naistenlehdistä, koska ne on helppo laskea käsistä. Tähän viittaa *helppo heittää sikseen* - repertuaarilla. Sama koskee *rentoutumisen* repertuaaria. Viittaamalla siihen, että naistenlehtien parissa on lepuuttavaa viettää silloin tällöin aikaa, lukijat toivat esiin, ettei heillä ollut aiheesta enempää kerrottavaa. Nämä ovat tietenkin sinällään oleellisia ja osuvia kuvauksia siitä, mitä lukijat itse asiassa tekevät naistenlehdillä. Samaan aikaan he kuitenkin jatkuvasti viittasivat yhteiseen kulttuuriseen tietoon, jonka he ilmiselvästi olettivat myös minun jakavan tai tunnistavan. Näiden epäsuorien viittausten perusteella konstruoin kaksi muuta repertuaaria, joita nimitän *emotionaalisen oppimisen* ja *käytännöllisen tiedon* repertuaareiksi. Niihin sisältyy käsitys kuvitelluista tai kuvitteellisista minuuksista, uusista, paremmista, täydellisemmistä identiteeteistä. Itse asiassa juuri tässä voi olla naistenlehtigenren varsinainen vetovoima: se tarjoaa tapoja kuvitella itsensä uudelleen, vaikka vain lyhyeksi aikaa, vain lukemisen ajaksi.

Haluun toisin sanoen tuoda esiin sekä arkipuheen pinnalla olevan merkityksettömyyden että sen taustalla olevat merkitysrakenteet, jotka voidaan rekonstruoida esiin. Tarkastelemalla helppo heittää sikseen - repertuaaria ja rentoutumisen repertuaaria ensin pyrin osoittamaan, että niiden takaa löytyy kokonainen kirjo implisiittisiä merkitysrakenteita, joihin lukijat voivat viitata.

Mutta eikö kahteen ensimmäiseen repertuaariin sisälly muutakin? Viittaat itse siihen, että haastattelutilanteessa rentoutumisen repertuaari toimi usein jonkinlaisena pysähtymismerkkinä osoittamassa yksityisalueen rajaa: tänne ei ole tulemista.

Joko tarkoittamassa 'en halua puhua tästä enempää' tai 'en osaa sanoa tästä enempää'. En itse asiassa usko, että haastateltavat halusivat viestiittää edellistä vaan pikemminkin sitä, ettei heillä yksinkertaisesti ole tapana puhua naistenlehdistä. Kyse oli enemmästä kuin aktiivisesta päätöksestä olla puhumatta enempää. Tästä syystä nojaudun Schutzin fenomenologiaan. Hän selittää minusta hienosti, miten asioista, joihin tottuu pitkän ajan, ehkä vuosien, kuluessa tulee niin tuttuja, ettei niitä enää lainkaan pohdi.

Sellaisinaan kaksi ensimmäistä repertuaaria eivät kerro paljonkaan naistenlehtien kulttuurisesta arvosta. Ne eivät myöskään pysty koskaan selittämään, miksi naistenlehtiä luetaan. Niissä ei ole mitään, mikä ehdottaisi edes jonkinlaista yhteydenkemmistä.

Haastattelu on itsessään tietysti tilanne, jossa ajatukset ja tuntemukset nousevat pintaan. Niinpä kun haastateltavani alkoivat muistella ja kuvailla, mitä he oikeastaan ovat tehneet ja tekevät naistenlehdillä, minua piinasi koko ajan tunne, että he viittasivat johonkin enempään, johonkin ylimääräiseen, johonkin positiiviseen, joka varsinaisesti selittää, miksi naistenlehtien ääreen aina palataan. Kahdella jälkimmäisellä repertuaarilla yritän ottaa haltuun juuri tätä.

Haluatko siis sanoa, että naistenlehtien lukemisen todellinen merkitys on jotenkin pintaa syvemmällä ja että päästäkseen siihen käsiksi tutkijan on pystyttävä kaivautumaan sen kulttuurisen itsestäänselvyyden taakse?

Itse asiassa ajattelen, että naistenlehtien tietty itsestäänselvä arvo lukijoille kuuluu tapaan, jolla ne tehdään merkityksilliseksi. En siis ehdota, että meidän pitäisi katsoa pelkästään julkisivun taakse, koska julkisivu itsessään on pitkälti osa naistenlehtien lukemisen käytäntöä. Todellinen haaste olisikin tarkastella sen kaikkia kerroksia yhtä aikaa ja pystyä näin säilyttämään sen todellinen mutkikkuus. Mutta näitä kerroksia, näiden tasojen kietoutumista tapaan, jolla naistenlehtiä käytetään, on vaikea osoittaa ilman, että tuomitsisi joko lehdet tai niiden lukijat. Sanomalehtien osalta kysymys on paljon helpompi, ne ovat kulttuurisesti niin hyväksytyjä ja arvostettuja. Lukijat voivat olla kriittisiä lukemiaan sanomalehtiä kohtaan ilman, että heidän tarvitsisi kokea olevansa epäkunnioitettavia.

Korostat naistenlehtien lukemisen toissijaista luonnetta. Mutta miksi esimerkiksi niiden kanssa rentoutuminen ei voisi itse asiassa olla ensisijaista toimintaa?

Tietyissä mielessä se tietysti sitä onkin. Saattaa tosiaan olla, että hierarkisuudessaan termi toissijainen ei kuvaa kovin onnistuneesti, millaisesta käytännöstä naistenlehtien lukemisessa on kyse ja millä tavalla se on ihmisille tärkeää. Joka tapauksessa pyrin kuvaamaan käsitteellä sitä, miten erottamani repertuaarit kytkeytyvät naistenlehtien lukemisen käytäntöihin. Vaikka monille lukijoille oli hyvin tärkeää saada viikoittainen lehtensä, hekin silti korostivat, miten vähän siitä jää heidän mieleensä.

Sekä naiset että miehet näyttäisivät hyödyntävän samoja repertuaareja puhuessaan naistenlehdistä. Erojakin silti löytyi. Millaisia?

Pohdiskelin paljon, pitäisikö minun tältä osin kirjoittaa tarina eroista vai tarina samanlaisuuksista. Feministisellä tutkimuksella on ollut taipumus uusintaa käsitys naisista ongelmallisena ja vajavaisena sukupuolena keskittymällä pelkästään naisiin ns. naisten genrejen yleisönä. Tähän loukkuun en halunnut tipahtaa ja juuri tästä syystä haastattelin myös miehiä. Mutta eroja ehdottomasti löytyi, ja ne tulivat esiin ennen muuta puheen sävyssä ja annetuissa esimerkeissä. Haastattelemilleni miehille oli huomattavan helppoa pitää etäisyyttä naistenlehtiin, olla samaistumatta niihin täydelleen. He esimerkiksi laskivat niistä usein leikkiä tai ironisoivat omaa lukemistaan. Naiset suhtautuivat naistenlehtiin paljon vakavammin.

On tietysti muistettava, että sukupuolesta riippumatta korkea koulutus liittyy etäisyyden ottoon mistä tahansa populaarista lajityypistä. Myös minun haastateltavistani enemmän koulutetut tekivät hyvin selväksi, että heillä on kulttuurista pääomaa ja että heidän kiinnostuksensa alue on paljon laajempi kuin vain naistenlehdet. Pääasiallinen ero naisten ja miesten välillä minusta olikin, että vaikka miehet nojautuivat samoihin repertuaareihin kuin naiset, samaan aikaan jotakin puuttui. Heitä haastateltaessa ei tullut mieleenkään, että kyseessä olisi ollut luonteva suhde, että olisi jotenkin luonnollista, että miehet lukevat naistenlehtiä.

Saattaa tietysti myös olla, että puhuminen naishaastattelijan kanssa naistenlehdistä sai miehet korostamaan etäisyyttään niihin. Ylimalkaan koin miesten haastattelemisen paljon hankalammaksi kuin naisten. Rennon tunnelman luominen oli melko mahdotonta, koska hyvän haastattelusuhteen ja flirttailun raja tuntui häilyvältä. En ole ollut tästä ongelmasta ennen tietoinen, mutta enpä ole ennen tehnytäkään moista määrää, kymmeniä, haastatteluja. Asiasta puhutaan minusta aivan liian vähän — vaikuttaahan haastattelijan ja haastateltavan välinen suhde saatavaan aineistoon ja näin tutkimuksen lopputulokseen.

Viittaat siihen, että emotionaalisen oppimisen repertuaari sisältää lukijoita toimintakykyistäväää potentiaalia mm. siinä mielessä, että se antaa heille tunteen varautumisesta uhkaaviin vastoinkäymisiin ja kriiseihin, kuten lapsen sairastumiseen tai kuolemaan. Hyödynsivätkö miehet tätä repertuaaria samalla tavalla kuin naiset?

Yleisesti ottaen sanoisin, että naistenlehtien lukeminen toimintakykyistää myös miehiä. Yksi mieshaastateltava puhui muun muassa siitä, miten naistenlehdet auttavat häntä setvimään henkilökohtaisia suhteitaan. Hän siis hyödynsi tätä repertuaaria hyvin samalla tavalla kuin naislukijat. Toisaalta toinen haastateltava luki naistenlehtiä ymmärtääkseen vaimoan, tämän tapoja toimia eri tilanteissa. Toimintakykyistymisestä tähän tässäkin on kyse.

Yleistäen voisi ehkä sanoa, että mieslukijoista enemmistö lukee naistenlehtiä hallitakseen asioita pikemmin kuin oppiakseen tuntemaan enemmän — hallitakseen toisia pikemmin kuin itseään.

Naistenlehtien tuottamasta varautumisen tunteesta ei kuitenkaan näytä olevan mitään hyötyä, kun todellisia vastoinkäymisiä sattuu. Miksi siis puhua niiden toimintakykyistävästä vaikutuksesta?

Siksi että tunne siitä, että hallitset asioita ja olet varautunut niihin, että olet turvalla pohjalla, on itsessään tärkeä. Minusta naistenlehtien toimintakykyistämisen ei tarvitse tarkoittaa sitä, että ne olisivat avuksi silloin kun jotakin menee oikeasti vikaan.

Kun halutaan selittää, miksi ihmiset ostavat ja lukevat aina uusia numeroita, mikä saa heidät kiinnittymään naistenlehtiin, toimintakykyistämisen tapainen käsite toimii minusta hyvin. Se jäsentää osuvasti niitä hetkiä, jolloin lukijat kuvittelevat itselleen ihanteellisia minuuksia, joilla voi olla tai olla olematta tekemistä tosielämän kanssa, tai jolloin he kokevat kykenevänsä pärjäämään. Puhuisinkin 'toimintakykyistymisen hetkistä' pikemmin kuin toimintakykyistymisestä *tout court*.

Sovellat repertuaareja vain naistenlehtien lukemisen yhteydessä, mutta eikö voitaisi ajatella, että vastaavat repertuaarit löytyvät myös teksteistä?

En ole yrittänyt löytää niitä teksteistä enkä itse asiassa usko, että ne löytyvät sieltä. Eivät ainakaan kaikki. Olen ylimalkaan sitä mieltä, että on turha kaivautua tekstiin saadakseen selville asioita sen vastaanotosta. Semminkin kun populaareja tekstejä ei juuri koskaan lueta keskittyneesti. Minusta on järkevämpää kääntyä lukijoiden puoleen kuin tuijottaa tekstejä aina vain lähempää. Yksikään lukija ei lue niitä sillä tavoin. Vaikka ajattelenkin, että olemme haljenneita subjekteja, joilla on tietoisuus ja alitajunta, en silti usko, että jälkimmäinen koko ajan touhukkaasti poimisi tekstistä asioita, jotka sitten voitaisiin saada lähiluvulla esiin.

Tästä pääsemmekin ohjelmaasi, jonka mukaan tekstejä ei tarvitse tutkia lainkaan kun selvitetään, miten joukkoviestinnän lajityypit tehdään vastaanotossa tolkullisiksi.

Niin, lukijalähtöiseen genretutkimukseen.

Kutsut lähestymistapaasi tosiaankin genretutkimukseksi. Kun ottaa huomioon, miten tekstuaalinen käsite genre eri oppialoilla perinteisesti on, kyseessä on melkoinen irtiotto.

Tämä on ehdottoman poleeminen liike — paljon suuremmissa määrin kuin ajatus joukkoviestinnän käytön suhteellisesta merkityksettömyydestä. Väitöskirjani kustannetussa versiossa otankin paljon myötämielisemmän kannan tekstintutkimukseen.

Ajatukseni joka tapauksessa on, että on täysin mahdollista rakentaa genreteoria sen pohjalle miten ihmiset lukevat ja käyttävät tekstejä. Tutkimuksessani en esimerkiksi esitä lainkaan omaa määritelmää genrestä vaan nojaudun pelkästään haastatteluvieni sanomisiin. Konstruoin naistenlehden lajityypin siltä pohjalta, miten lukijat sen esittävät merkityksellistämisen repertuaareissa.

Minusta kyse on pohjimmiltaan tutkijan positiosta. Olen käynyt monia kiivaita väitelyjä puolustaakseni kantaa, että yhdessä tutkimuksessa on käytännössä mahdollonta yhdistää kriittinen tekstianalyysi ja lukijoiden näkökulmasta lähtevä etnografinen genresääntöjen rekonstruointi. Esimerkiksi monet feminististyväni — koska puolustan itseäni ennen muuta feministinä — ovat kysyneet, miksi en erittele tekstejä, jotka saattavat olla ei-feministisiä ja jopa seksistisiä. He ovat ihmetelleet, miten sitten pystyn ylimalkaan tuomaan esiin kritiikkiä tai ajattelenko, että feminismiin pitäisi vetäytyä asemiin, joista se vain välittää muiden näkökantoja. En ajattele näin, mutta pidän silti kiinni siitä, että tekstin ja vastaanoton tutkiminen on erotettava jyrkästi toisistaan. Jälkimmäisen tutkiminen voi olla kriittistä esimerkiksi silloin, kun ääneen päästetään ryh-

mä ihmisiä, jotka käyttävät marginaalisia lajityyppejä tai silloin kun tutkittavat ihmiset kuuluvat itse marginaaliin.

Sinällään on tietysti ongelmallista ja kyseenalaista väittää, että tutkimus edes voi antaa äänen ihmisille. Tähän pyrkivällä otteella pitää minusta kuitenkin olla paikka tämän hetken kriittisessä kulttuurilähtöisessä joukkoviestinnän tutkimuksessa.

Voidaan tietysti olla yhtä mieltä siitä, että viime kädessä tekstianalyysi ja etnografinen tarkastelu on pystyttävä yhdistämään. En vain kykene tällä hetkellä kuvittelemaan, mitä sellainen tutkimus olisi. Minusta tuntuu, että tänä päivänä kenelläkään ei ole käytössään diskursiivisia keinoja, joilla yhdistää nämä kaksi niin, että tulos olisi sekä kohdeherkkä että kriittinen. En myöskään usko, että tuomalla esiin oman käsitykseni naistenlehdistä — että ne ovat mutkikkaita ja monille tulkinnoille avoimia mutta samalla monessa mielessä kaavamaisia tekstejä — olisin parantanut tai vahvistanut tutkimukseni argumentaatiota.

Sen sijaan, että olisin eksplisiittisesti käsitellyt kysymystä tutkijan vaikeasta asemasta, valitsinkin poleemisemmän tien ehdottaakseni myös muiden lajityyppien tutkijoille vastaavaa lähestymistapaa. Se että kutsun työtäni genretutkimukseksi, on epäilemättä perua harrastuksestani sellaisiin käsitteisiin kuin 'tulkinnallinen yhteisö' tai 'tulkinnallinen repertuaari', jotka molemmat ehdottavat, etteivät genret ole vain tekstuaalisia ilmiöitä vaan että ne tuotetaan osina käytön ja merkityksellistämisen käytäntöjä — ja kaupallisten lajityyppien kyseessä ollen myös osina ostamisen käytäntöjä. Toisin sanoen lukijoilla on suuri äänivalta siihen, miltä genret näyttävät. Ja joukkoviestinnän tutkimukseen tällainen pragmaattinen ja käytännöllinen genren määrittely ehkä sopii-kin paremmin kuin kirjallisuudentutkimuksesta tuttu.

Tyrmät siis Morleyn 'Kriittisessä jälkikirjoituksessa' esiin nostaman ajatuksen tutkia sekä tekstien että merkityksellistämisen geneerisyyttä? Vastaava ajatus tekstianalyysin ja vastaanoton tutkimisen yhdistämisestä tähän sisältyy periaatteen muodossa myös ns. reseptitutkimukseen.

Ymmärrän tällaisen pyrkimyksen ihanteellisuuden. Erikoista kuitenkin on, ettei Morley itse ole tehnyt tällaisia tutkimuksia. Hän jos kuka pysyttelee kiinteästi haastateltaviensa puheessa — esimerkiksi *Family Televisionissa* mutta myös myöhemmissä tutkimuksissaan. Uskonpa, että Morley olisi tässä kohtaa pitkälti samaa mieltä kansani.

Samaten Klaus Bruhn Jensen, tuoreimmassa artikkelissa jonka häneltä luin, hyödyntää lainauksia haastateltaviensa puheesta yhdistämättä niitä tekstianalyysiin.

Angin *Dallas*- tutkimus on tietysti varhainen esimerkki tekstianalyysia ja informanttien mielipiteitä yhdistävästä tarkastelusta. Itse asiassa Ang onnistuu tässä yllättävän hyvin, mutta se johtuu ehkä siitä, että hänen aineistonaan olivat haastattelujen sijasta kirjeet — Angin oma ääni kaikuakin tutkimuksessa vahvimpana. Radwayn *Reading the Romance* - tutkimuksessa taas olen aina kokenut ongelmaksi sen, että hänen positionsa muuttuu kesken kaiken. Haastateltavien mielipiteitä kunnioittavasta tarkkakorvaisesta etnografista tulee kriittinen tekstintutkija, joka tietää tutkittaviensa puolesta, mitä nämä ajattelevat romanttisista kertomuksista. Samalla hän tutkijana pystyy näkemään — jälleenkin tutkittaviensa puolesta — että lajityypissä on jotakin vikaa. Etnografin ja tekstintutkijan kuilu syvenee Radwayn työssä syvenemistään, kun-

nes hän päätyy ehdottamaan, että feministisen projektin eteenpäin viemisen näkökulmasta tapoja, joilla naiset arkielämässään kokevat feminismin ja romanttiset kertomukset, tulisi tutkia pääsemällä eroon koko lajityypistä! Kysyn vain, mikä kanta tämä tällainen on, jos halutaan arvostaa tutkittavien omaa mielipidettä? Kymmenen vuotta sitten tällainen positio oli ymmärrettävä, mutta uskonpa ettei Radway taatusti enää muotoilisi asiaa näin.

Tekstianalyysin ja vastaanoton tutkimisen yhdistäminen ei siis nähdäkseksi voi mitenkään onnistua?

Se mikä näissä tapauksissa yleensä onnistuu on, että tutkija tuo esiin omat argumenttinsa, oman positionsa suhteessa kyseiseen lajityyppiin ja tekee sen lukijoiden käsitysten esiin tuomisen kustannuksella. Hän hukuttaa yleisön äänen. John Fisksen tutkimukset ovat tästä valaiseva esimerkki. Huolimatta siitä, että hän haluaa kunnioittaa yleisöjen tulkintoja, kyseessä on lopulta aina John Fisksen näkemys, John Fisksen kommentti, John Fisksen sitä ja tätä.

Varsinainen kritiikkini tältä osin kohdistuu itse asiassa siihen, että tutkijan kriittinen tekstin luenta asetetaan rinnakkain lukijoiden paljon epäkriittisemmän luennan kanssa. Tällaisella asetelmalla tutkija implisiittisesti sanoo 'minä tiedän mistä näissä teksteissä on kyse ja sinä et'. Kyseessä on tavallaan solvaamisen yksi muoto, tapa sanoa 'sinä et itse tiedä mistä sinä puhut mutta minäpä tiedän'. Tämä on juuri senlaatuista paternalismia, josta en itse pidä ja jonka en katso kuuluvan kriittiseen tutkimuskäytäntöön.

Pitäisinkin kiinni kannasta, että tekstianalyysi ja vastaanoton tutkimus ovat projekteja, joita ei viime kädessä voi yhdistää — tai ne eivät kertakaikkiaan yhdisty yhden tutkimuksen puitteissa. On todella vaikea tehdä tällaista tutkimusta niin, ettei joko testaa tutkittavia tai käytä heitä illustroimaan tutkijan omaa etukäteistä kantaa. Vaatisi todella huomattavia retorisia ponnistuksia välttää nämä hierarkiset positiot. Sen verran vedän kuitenkin takaisin, että tekstianalyysin ja vastaanoton tutkimisen voi epäilemättä yhdistää onnistuneesti tapauksissa, joissa tutkittavilla on vastaava määrä kulttuurista ja älyllistä pääomaa kuin tutkijalla itsellään. Tällöin on metodologisesti mahdollista varmistaa, että tutkittavat todella saavat äänensä lopputuloksessa kuuluviin.

Mutta eikö hierarkista positiota voisi perustella sanomalla, että kääntämällä ihmisten epämääräiset arkiset puheet abstraktimmalle kielelle heille itse asiassa annetaan ääni ja viestintäkanava tutkijoiden ja muiden yhteiskunnan eliittien suuntaan?

Eieieiei, en usko, että se toimii noin. Kyseessä on tietysti kanta, joka tekee gramscilaistyyppisen ajatuksen orgaanisesta älymystöstä niin houkuttelevaksi. Ajatus työn tekemisestä ihmisten puolesta, heidän äänenään toimimisesta, asioiden demystifioimisesta ja tällä tavalla paremman maailman puolesta työskentelystä kuulostaa upealta. Kyseessä on minusta silti ansa, sillä lähtökohta on kokonaan väärä. Ihmiset tietävät mitä he puhuvat, he pystyvät itse sanomaan sen mitä haluavat sanoa. Ei tutkijoiden ja tavallisten ihmisten ero niin suuren suuri ole.

Kannatat siis jonkinlaista sammakkoperspektiiviä joukkoviestinnän ja yleisön suhteiden tutkimiseksi?

Sammakkoperspektiiviä!!? Saattaa olla, sammakot vain tuntuvat niin avuttomilta otuksilta, ainakin täällä Hollannissa.

Korostat muun muassa, että tutkittaessa populaarien lajityyppien käyttöä on lähdeittävä liikkeelle arkielämän rutiineista ... Mutta muotoillaan asia kysymällä, olenko ymmärtänyt oikein, että näet joukkoviestinnän lajityypeillä ja teksteillä ihmisten elämässä paljon vähäisemmän roolin kuin mitä esimerkiksi monet kriittiset tiedotustutkijat esittävät?

Kyllä, ehdottomasti. En usko ollenkaan joukkoviestinnän kaiken läpäisevään voimaan. Sitävastoin uskon, että on helpompaa syyttää joukkoviestintää kuin — ja tämä on ehkä turhan rankasti sanottu — pohtia, mikä nyky-yhteiskunnassa on pielessä, esimerkiksi tarkastella epätasa-arvon perustavia kysymyksiä tai vallan epätasaista jakautumista. Vaikka tämä on jo kulunut näkökanta, joukkoviestintä on helppo syntipukki. Samaan aikaan siihen kuitenkin ladataan suuria toiveita. Yhtäältä joukkoviestintää pidetään alistuksen mahdollisena välikappaleena mutta toisaalta siinä nähdään muutoksen voimavara.

Tietysti on niin, että joukkoviestinnän toimintaa kokonaisuudessaan on vaikea hahmottaa. Olisin kuitenkin taipuvainen ottamaan hiukan etäisyyttä sen priorisoimisesta, mitä joukkoviestintä tekee ihmisille. Kyseessä on yksi instituutio — koulun, yliopiston, perheen, jne. ohella — joka uusintaa kulttuuriamme. Miksi sillä olisi niin erityisen merkittävä rooli? Minusta se on nähtävä kontekstissaan.

Mutta eikö esimerkiksi televisiouutiset ole yksittäinen lajityyppi, jolla on hyvinkin konkreettista valtaa ihmisten elämään? Esimerkiksi ajankäytön rakenteistajana?

Luuletko sen pitävän yhä paikkansa? Tällä hetkellä meillä on Hollannissa parikymmentä tv-kanavaa. Hollannin kielellä tulee suuri määrä uutislähetyksiä päivittäin. Uutisia voi katsella milloin vain haluaa. Noinkohan tv-uutiset enää on lajityyppi, joka rakenteistaa ihmisten iltoja? Sitäpaitsi voisin kuvitella, että vaikka jokin genre jäsen-täisikin kotitalouden aikaa, sen enempää se ei teekään. Sillä ei välttämättä ole esimerkiksi ideologista vaikutusta.

Arkielämän käsite on tutkimuksessasi hyvin keskeinen. Et kuitenkaan määrittele, mitä sillä oikeastaan tarkoitat.

Minusta sitä ei tarvitse määritellä. Mitä hyötyä määritelmästä olisi, pointti on yrittää saada ote arjen merkitysprosesseista. Työssäni kuitenkin kuvailen arkea rutiinien kannalta, koska niistä siinä olennaisesti on kyse.

Arkielämää on ylimalkaan vaikea käsitteellistää itsessään. Se mistä voi saada otteen on ihmisten arkea koskeva puhe tai tutkijan kokemukset joko omasta arjestaan tai osallistuvana havainnoijana muiden arjesta. Itse en ole tehnyt jälkimmäistä, mutta kuvittelisin että myös tässä yhteydessä arki tiivistyy reflektioimattomiin rutiineihin ja tapoihin. Siihen sisältyy myös pieniä kamppailuja, kaikenlaisia pieniä toimintoja, jotka toistuvat ja joiden tiedetään toistuvan.

Sinusta siis rutinoitunut arkinen toiminta on itsessään vailla merkitystä?

Joskus sillä todella ei ole minkäänlaista merkitystä. On vain tapa ja siinä kaikki.

Mutta miksi tapaan ei sisältyisi merkitystä?

Kun jostakin asiasta tulee jollekulle tapa, kyseisen henkilön on hyvin vaikeaa ellei

mahdotonta reflektoida ja selittää, mistä tuossa tavassa on kysymys. Tavan taustalla voi olla kaikenlaisia asioita, mutta itse tavan ydin on, ettei sitä voi pohtia. Sillä hetkellä kun tavalle keksii selityksen, se lakkaa olemasta tapa ja muuttuu taktiikaksi tai strategiaksi.

Onko merkitys siis aina jotakin tietoista?

Se on jotakin, mitä on mahdollista pohtia tietoisesti. Joukkoviestinnän käyttöön sisältyy puolia, joita ihmiset eivät yksinkertaisesti osaa selittää. He saattavat esimerkiksi istua tuntitolkulla television edessä vaikka tuntevat itsensä väsyneiksi ja vaikka heidän olisi järkevämpää mennä nukkumaan.

Mietin vain, että esimerkiksi Morley pitää joukkoviestinnän rutiininomaista käyttöä yhtenä sen merkityksellisyyden aspektina.

On totta, että tässä Morley on eri linjoilla kanssani. Tiedän kyllä, että hän ajattelee asiasta toisin.

Miten käsityksesi arjen luonteesta ja naistenlehtien lukemisesta osana arkea liittyy keskusteluun yksityisen ja julkisen suhteesta?

Arkielämä ei missään tapauksessa ole jotakin, joka rajautuisi kotitalouden yksityisten seinien sisään. Puhuttaessa naistenlehtien lukemisesta Hollannissa ja Britanniassa, niin kuin minä teen, keskitytään kyllä etupäässä tilanteisiin kodeissa. On kuitenkin paljon julkisia paikkoja, joissa naistenlehdillä on paikka joko materiaalisesti niin että niitä on saatavilla tai diskursiivisesti niin että niistä puhutaan tai niitä luetaan.

Olisi täysin väärin keskittyä yksityisen alueeseen ikään kuin naisten paikkana — paikkana tietynlaiselle joukkoviestinnän käytölle ja sen tuottamalle mielihyvälle. Vaikka tähän käsitykseen sisältyy ajatus tietynlaisesta läheisyydestä, joka sinällään epäilemättä on myönteistä ja osa tällaisten lajityyppien viehätystä, se silti sysää naisten asiat yhteen tiettyyn paikkaan, jolla ei yhteiskunnan arvohierarkiassa ole kovin kummoista asemaa.

Puhuttaessa arkielämästä ei voida rajoittaa pieniin maailmoihin ja ahtaisiin konteksteihin. Arkielämää on yhtä lailla toimia kaupan osa- aikakassana kuin tehdä suuren yrityksen johtajana päätöksiä, jotka vaikuttavat monien ihmisten elämään. Molemmat ovat järjestyneet rutiinien ympärille.

Yksi työsi keskeisimpiä kysymyksiä kohdistuu minusta kriteereihin, joilla tutkimus on oikeutettu puhumaan ihmisten nimissä. Väität, että aiempi naistenlehtiä koskeva feministinen tutkimus oletti tällaisen oikeuden olematta edes hajulla siitä, miten todelliset lukijat näitä lehtiä käyttävät ja merkityksellistävät. Esität tilalle etnografista otetta, joka kunnioittaisi ja kuuntelisi tutkittavien omia mielipiteitä ja antaisi heille

niin sanotusti äänen. Mutta mikä oikeastaan antaa etnografiselle tutkijalle oikeuden mennä utelemaan tai tarkkailemaan, miten ihmiset käyttävät sitä tai tätä joukkoviestintä arkielämässään?

Sinällään ei mikään. Mitään ennalta- annettua oikeutta tunkeutua ihmisten elämään ei ole. Jos joku ei halua puhua tutkijan kanssa, asia on sillä selvä, jatkoa ei seuraa.

Näkisin kuitenkin, että haastattelu on usein vaihtotilanne. Vastineeksi lainauksista tutkija kuuntelee haastateltavaa keskittyneesti ja ymmärtävästi sekä tarjoaa älykkäitä kommentteja haastateltavan sanomisiin. Itse koin, että useimmille haastateltavilleni tutkimustilanne tarjosi hyvän, mielekkään keskustelun heistä itsestään ja naistenlehdistä. Olen vakuuttunut, etten pelkästään käyttänyt heitä omiin tarkoituksiini vaan että myös he saivat tilanteesta jotakin.

Teksti ja kuvat: Seija Ridell